

Caliban, kezében a varázspálcával

Kristálytisza, kristálypalota szerkezetű, mégis szomorú előadásában Poszler György professzor idézte a Várszínház egykori Vihar-előadásának zárójelenetét, melyben a Prospero által kettétört s elhajított varázspálcáért Caliban csoszog elő valahonnan a színpad mélyéből, s magára maradva megkísérli összeilleszteni azt. Poszler akadémikus korunkat, napjainkat jellemezte e jelenettel. Az előadás a művészetről, a művészeti nevelésről szolt Békéscsabán – a nagy hagyományú HOL-MI elnevezésű művészetpedagógiai rendezvényen. Az előadás elégi-kus hangja megadta a módszertani bemutatók, tanácskozás alaphangulatát. Meglepően kevesen voltunk, a jelenlét közt is olyan kollégánk, akinek drámapedagógiai óráira immár nem tart igényt a tanítóképző, másunk, akit azért bocsátottak el, mert hűséges maradt egy innovatív programhoz, miközben igazgatója már nem, harmadik kollégánk iskolájában az önkormányzat a héten tiltotta be az innovációt. Szomorú arccal, szomorú hírekkel érkeztek határon túli kollégáink is, Jugoszláviából, Erdélyből – küzdelmeik csakugyan emberfelettiek. Torokszorító volt a délutáni bemutató legszebbike, a helybéli Jókai téri iskola enyhe értelmi fogyatékosai szoltaltattak meg muzsikát hangszereikkel (erre az élményre még visszatérek). És hát meghatározta a program rosszkedvét: Lenkeffy Konrád, a bábjátékos mozgalom napsugát-tekintetű szelid arca már csak mint fénykép nézhetett ránk kedves bábjai köréből a művelődési központ nagytermében rendezett installációban. Hiányzott eleven alakja.

A HOL-MI elnevezésű rendezvényeket évek óta a drámapedagógusok kezdeményezésére rendezik az ország több városában (legközelebb, Márton-napi módszertani találkozóra a kecskeméti hívják a néphagyomány és a gyerekek kapcsolatán fáradozókat). E mostani békéscsabai találkozó központi témája az volt – Fabulya Évának, a program népművelő gazdasszonyának kezdeményezésére –, hogy a „modernizáció ártalmainak” leküzdésére mit tehet a művészet, a nevelés, a művészeti nevelés. Erről a kérdéstről tartott indító előadást a jeles akadémikus, kinek egykori könyvecskéje, a „Katarzis és kultúra” a modern, mondhatni alternatív művészetpedagógusok egyik ihlető alapolvasmánya volt. Nos, Poszler azzal kezdte, hogy már nem tud offenzív lenni, nincs benne optimizmus. A klasszikus német filozófia, jelesül Immanuel Kant tanítása, hogy a művészetek nevelik a humánus képességeket, avagy Schiller utópiája, mely szerint a „szabadság birodalmába” a „szépség köztársaságán” át vezet az út, nem időszerű. Napjainkban – akár 20 év előtti saját prognózisaival szemben is – tudomásul kell venni, hogy a művészet igenis nem képes visszarendezni a kizökent, ritmustalanul felgyorsult időt, nincs mód ily módon – meghitt elmélyülésben – találkozni a művészetekkel. S nem igazolódott az a remény sem, hogy a művészeti élményben újra összeáll az Egész. S a túlracionalizált világot sem teszik érzelmesebbé a művészetek, ráadásul – egyre másra kitűnik –, korántsem túlracionalizált a világ, éppenhogy irracionális erők szabadulnak el. *A létkérdésekben* ráadásul – folytatta Poszler – a művészet nem bizonyul kompetens válaszadónak, a túlnépesezés, a környezetszennyezés, a nukleáris veszedelem mind-mind olyan tények, melyek végveszéllyel fenyegetik a Földet, a politika világméretben aggasztó méretű színvonalasésen megy keresztül – mindezek messze túlőnnek a művészet szelid hatalmán.

A reneszánszig egyértelmű volt a művészet szakrális funkciója, része volt – akár antik, akár keresztény változataiban – a szakralitással átítatott mindennapoknak, hangzott a történelmi visszatekintés –, mindenki tudta, mire való a művészet. A klasszikus polgári világban is megőrződött félszakrális státusza. Akár a csendes, magányos olvasás, akár a koncert, a színház szertartásai jutnak eszünkbe, a hétköznapi profanizálódtak, de a művészet szakrális szerepe mégiscsak megmaradt. A technika behatolása a kultúrába véget vetett ennek az állapotnak, új közvetítő csatornák merőben új „fogyasztási” szokásokat alakítottak ki, a „félszakrális” jelleg is oda. A művészet tehát nem szakralizálja a hétköznapiakat, de a hétköznapiak megfosztják szakralitásától a művészetet. A „művészeti ipar” egyre alacsonyabb szinten elégíti ki az igényeket, a könyvpiac utóbbi években sorjázó divatjaira gondoljunk csak. A közép-európai fejlődés sajátosságai közepette maradtak furcsa, archaikus maradványok. „Tegnapig” – mondta az akadémikus – megmaradt a művészet össznemzeti, összemberiségnyi fontosságadata, a késleltetett, többször elvetélt modernizációban politikai funkciók éltették a művészetet, a váteszképzetnek sokáig megmaradt érvényessége. Az a paradox helyzet állt elő, hogy a diktatúrának presztizs- és legitimizációs kérdés volt a művészet, mecénált és irányított. A demokrácia immár másképp kívánja önmagát legitimálni, ehhez nincs szüksége a művészetre. Felszabadította azt, nem is irányítja, de nem is tölt be – vagy alig – mecénási szerepet. „A művészet a szabadsága árán vásárolt létbizonytalanságot.” Odalettek a nagy illúziók, az „olvasó népé”, meg hogy „a zene mindenkié legyen”.

Korábban megvoltak tűnt a művészeti nevelés töretlen íve – vélte az előadó – a sikeres óvodától, az irodalomtanításban, kommunikációs nevelésben jeleskedő iskolán, zeneiskolai hálózaton át a gazdag közművelődésig kézzől kézre adták az intézmények az új nemzedéket. Vajon megvan-e még ez az ív? – hangzott a drámai kérdés. Beigazolódott az is, folytatta Poszler – némiképp áthangolva húsz év előtti nézeteit –, hogy *csak isme-*

reteken át lehet készségeket fejleszteni, bizonyos dolgokat tudni kell, ennek bázisán lehet készségeket nevelni. Példájában felidéződött a tévékvíz nevezetes vesztese, aki azt a bizonyos Arany-balladát (e nemzeti kincset) nem olvasta. Mit lehet tenni? Teremteni egy szűk, de szilárd bázist! – szolt az üzenet, a kultúrát fogunkban tartva vinni át a túlsó partra.

Elegáns végszavaiban, előadásának *da capo al fine* formájában a „mégis” moráljával idézte újra a schilleri utópiát, mint egyetlen lehetséges értelmiségi magatartást, dehát mégiscsak *expressis verbis* kimondatott a stratégiai fordulat igénye.

Ehhez csak azt tehetem hozzá, hogy a jeles professzornak vajon miért nem volt szava az utóbbi 20 esztendő vitathatatlan jelenségére, a folklorizmus felértékelődésére az ifjúsági kultúrában, nemkülönben azokra a kulturális, nem bánom, szubkulturális divatjelenségekre, melyekből, ha ingatagok is, de mégiscsak lehet (többeknek sikerült) hidat építeni igényes kultúrához is. Poszler szomorú jövőképe nagyon is hasonlított Lengyel Lászlónak egy pedagógiai tanácskozáson megrajzolt képére a „sikátor társadalomról”, vagyis, hogy lesznek biztonságos sikátorok, melyekben merünk majd közlekedni, s lesznek mások, melyeket elkerülünk, mert ott bicskázna, ütnek, baseball-ütöznek egyebek között kevésbé „művészetinevelt” ifjak és kevésbé ifjak.

Valóban ez lenne a jövő? S az iskola valóban hivatása magaslatán küzdve bukik el a kultúraközvetítés bariádjain? Vagy igaz a másik állítás is – az avantgárd művészetpedagógusoké –, akik szerint az iskola, azzal, hogy saját – örökérvényűnek hitt – törvényei és kultúraközvetítő konvenciói szerint, s nem a kultúra, az átalakuló, folyton változó kultúra szabályai, törvényszerűségei szerint végzi művészetpedagógiai feladatait (is)?

Szükségszerű-e, hogy Mlinár Pál és hozzá hasonló invenciózus néptáncpedagógusok – mintaszerű foglalkozását láthattuk a rendezvényen a helyi „Hétprobásokkal” – mindig is a kevés számú alternatívát képviselik? Vagy a drámapedagógia nagy magyar felfedezését, az „improvizatív szocio-játékot” napi munkarendbe illesztő Mohácsiné Zima Ibolya (a helyi Evangélikus Gimnázium tanára) szükségszerűen marad partikuláris jelenség? S hiába szólalnak meg Paulik László tanár úr intésére a hangszerek kitisztuló arcú növendékei kezében? A zenepedagógus nemcsak humanitásból, de művelődéspolitikából is példát adott. Arról szolt, hogy igenis a kultúra legalsó szintjén élőket kell felzárkóztatni, magasabba emelni – ez javíthatja a társadalmi békét. Vagyis *létezik* alternatív művészetpedagógiai stratégia!

Jut-e térhez, levegőhöz az új NAT viszonyi között? Van-e mindennek, vagyis a kreatív, komplex, a gyerekek kulturális adottságaiból kiinduló művészetpedagógiai stratégiának helye a NAT-ban? Pluralizálja-e a művészetpedagógiát kívánatos mértékig a NAT?

Hát hiszen „győztünk”! A művészetpedagógia civil szervezetek összehangolt fellépése nyomán ott a döntés: a tánc, a dráma diadalmas bevonulása a Nemzeti Alaptantervbe. Mit akartok még? – kérdezheti némi cinizmusal a NAT szerzője. A „műveltségi területek” integratív ereje majd ösztönzi a komplex tantárgyakat is a helyitanterv-csinálásban. Rendben is lenne. Innentől már csak az emancipált új művészetpedagógiai szakmák – ide számítva a „médiapedagógiát” is – erejének kérdése a „márkavédelem”, a „képzés, továbbképzés kikényszerítése”, az aktív szakértői tevékenység. Igen. Ha a NAT textusában – ahogy egyre jobban elmélyedek szövegében (elmélyedek, mert soraival folytatott műveletekre szorít munkaköröm: értékelem egyes helyi tantervek NAT-kompatibilitását) – állandóan felfeslik a szakmán kívüli kompromisszumok emléke. Hogy az ortodox Kodály-hívőknek tett engedménynek az az ára, hogy az instrumentumokra építkező zenepedagógia illegalitásba szorul (lám Paulik tanár úr is veszélyben van gyanús sikereivel). Néha úgy érzem – Bartalus Ilona legutóbbi írása az Iskolakultúrában mintha szintén erről szólna –, hogy szigorúan őrzött, ötvonalas sorompók zárnak el tömegeket zenei élményektől, a tradicionális zenei írás-olvasás követelményének dogmája, s e sorompók a „Legyen a zene mindenkié” jelmonddal vannak telefestve, így vannak álcázva! Hogy az Irodalom kiemelése a Művészetek műveltségi terület egészéből szintén politikai gesztus más reklamálóknak, s a szigorúan előírt műlista hatékony alternatív programokat lehetetlenít el! Mindegy! Túl vagyunk rajta! Sőt, mi több, magam is az Országos Köznevelési Tanács ülésén igen-nel szavaztam a Nemzeti Alaptantervre, elfogadván, hogy az írászattal mellett tovább nem javítható, s tudván, hogy a „NAT-kampány” aktivizálhatja a tanügyet, a pedagógiát, az iskolákat, kimozdíthatja savanyú defenzívájából, még tán források is szabadulnak fel a közoktatás modernizációja javára.

Mit lehet, mit kell tenni NAT-tal a birtokunkban? Szakmai aktivitással el kell érni a lehetséges pluralitását a helyitanterv-piacnak! A szakmai civil szervezeteknek „helyzetbe” kell kerülniük. Írni, iratni, szakérteni! Minél többet. Megkeresni a NAT szélső határait! Kipróbálni: „meddig lehet elmenni”, mi fér el a NAT keretei között. Megkeresni a szabályozás szövegében a pluralizáló instrukciókat, s ezeket szegezni a szintén bőségesen fellelhető hegemon tantervi elképzelésekkel szembe. Gyűjteni a tapasztalatokat, visszajelezni a NAT szerzőinek a megoldhatatlan dilemmákat, felkészülni, felkészíteni az illetékeseket a beígért korrekcióra. Bizonyítani az alternatív művészetpedagógiai megoldások válaszképességét, kultúrateremtő energiáit!

Vagy 20 esztendeje „Hidépítők” címmel írtam cikket a Népművelés című havilapba. Arról szolt, hogy vannak igen jelentős pedagógiai kezdeményezések, melyek a merev irányítási viszonyok közepette a közművelődés

malaclopójába bújtak, s innem újíják meg a pedagógiát. A (tánc házzal szervesült) játsszóház, az olvasótábor, a drámapedagógia szerepelt a példatárban. Aztán jött húsz esztendő, amikor ezek a kultúrák fokról fokra beépültek az iskolába. Olykor még árat is fizettek ezért: olykor hozzászürkültek, mintha veszítettek volna hamvas játékoságukból. A játsszma többesélyes. Az is lehet, hogy a NAT-ban legitimált tánc, dráma „brúgódarabbá” válik az iskolában, mint Bolond Istók kezében az érc. De az is lehet, hogy a folyamat visszafordul – ha még van hova -, s az iskola támasztotta követelmények közt helyét nem találó kultúráközvetítő technikák visszarendeződnek a közművelődésbe. Vajon ki fér majd ebben az esetben hozzá a neki-való ám mégis a nembeliségbe-emelő művészeti élményekhez? Melyik „sikátorban” lesz klub, művelődési ház, művészeti szabadiskola? S melyikben meg még diszko se?

Hát ezeket a kérdéseket tettük fel egymásnak a békéscsabai Hol-min, a művészetpedagógiai szakmai-civil szervezetek (Lázár Ervinnel szólva) „négysszögletű kerekasztalánál” 1995 késő ősszen.

Trencsényi László, az Academia Ludi et Artis alelnöke

A KEREKASZTAL SZÍNHÁZI NEVELÉSI KÖZPONT minden hétfőn-kedden a PINCESZÍNHÁZBAN, szerda-csütörtök-pénteki napokon a MARCZIBÁNYI TÉRI MŰVELŐDÉSI KÖZPONTBAN tart TIE-foglalkozásokat 9-12 óra között. A módszertani értékű foglalkozások a szakmai érdeklődők számára minden esetben nyitottak. (A társulat csak teljes tanfolyami csoportoktól kér előzetes bejelentkezést.)

Az aklihegyi drámapedagógiai táborról

(1995. augusztus 13-20.)

Előzménye: egy évvel korábban, Bátyuban szervezte Bagu Géza az első drámapedagógiai tábor. Ez oly igen sikeresnek bizonyult, hogy akkor döntöttek a folytatásról, és bábáskodással megalapították a drámapedagógiai társaságot is, az ottani pedagógiai szövetség keretén belül.

Az aklihegyi tábor színhelye az általános iskola volt. A tantermekben felállított vaságyakon aludtunk, udvari budiba jártunk. Az iskolában főztek az asszonyok, házi sütésű kenyeret ettünk. A boltokban ugyanis semmit sem lehet vásárolni. Ennyit a körülményekről.

A hangulat jó volt, a munka eredményes. Volt, hogy két szekcióban is dolgoztunk.

A programba épített rítusjátékkal, – melynek elemeit a hallgatók megismerték – zárult a tanfolyam: a drámapedagógiai társaságba jelentkezett új tagokat a régiiek felvették. Az újaknak szakmai próbatételen, vizsgán is át kellett esniök.

Az ottaniak szeretnének hivatalos kapcsolatot teremteni a hazai társasággal.

Fáradtságosnak és módfelett hasznosnak ítélem ezt a tábori munkát.

D.T.

Valami megmozdult...

Kárpátalján az anyanyelvi oktatás egyre nehezebb körülmények közé kerül. A kisebbségben élő magyarság 93 iskolájában (ebből 30 közép, 49 általános és 14 elemi) az 1994/95-ös tanévben 19.629-en tanulnak. Az oktatás tizenegy éves, ebből négy elemi, öt általános és két középiskolai évfolyam.

A pedagógus társadalom egyre hátrányosabb helyzetbe kerül, havi bére 3-4000 forint között mozog. Sokan a jobb remény hitében Magyarországon Szabolcs-Szatmár-Bereg megyében vállalnak munkát.

Az ukrán kormány is hasonlóan gondolkodik, mint a magyar: a költségvetés hiányát az oktatás és a kultúra költségeinek lefaragásával akarja megoldani – óvodák, napközik bezárása, osztálylétszám emelése. Az autóbussz-forgalom majdnem teljesen leállt: reggel elutazó tanár csak késő délután jut haza. A vasúton teljes térítést kell fizetni, nincs kedvezmény. A szolgálati lakás itt teljesen ismeretlen fogalom. Így a bejárás egyre reménytelenebb; sokan ezért is keresnek máshol lehetőséget a boldoguláshoz.

E nehéz körülmények közt is akadnak még tanárok, akik szívügyüknek tartják az anyanyelvi oktatást. A fiatal tanárgeneráció közül sokan próbálkoznak az újjal.

A kárpátaljai pedagógusok lapja a „Közoktatás” negyedévenként jelenik meg. Hosszú évek fáradozása után jutottunk el oda, hogy az itt élő pedagógusok saját gondolataikról, eredményeikről írhatnak.

A drámapedagógiai érdeklődés akkor kezdődött Kárpátalján, amikor 1990-ben e sorok írója és Keresztény Balázs résztvett egy budapesti meghíváson. Lassan valami elindult. 1993-ban Munkácsen rendezték meg az I. Kárpátaljai Magyar Színjátsszók Találkozóját.